

თხის სიმბოლო ქართულ მითო-რიტუალურ სისტემაში

ქართულ ტრადიციაში თხის სიმბოლო მრავალ რიტუალში მონაწილეობს. შესაბამისად, მისი მნიშვნელობები ვლინდება ამა თუ იმ რიტუალის მრავალ ეპიზოდში სხვადასხვაგვარად და, ამიტომ, იგი მრავალი თემის გამომხატველია. იგი ფიგურირებს მიცვალებულის კულტთან დაკავშირებულ რიტუალებში, სანესო გრაფიკულ ხელოვნებაში (მოტივში „ორი თხა ფიჭვს ჭამს“), ნილბოსნურ დღესასწაულებში, სამკურნალო რიტუალებში; გვაქვს მიმართებები „თხა და ელია“, „თხა და ვენახი“, მითოლოგიური პერსონაჟები: „ოჩოპინტრე“, „ოჩოკოჩი“ და სხვ.

საქართველოში საყოველთაოდ ცნობილია გვალვა-დელგმასთან დაკავშირებულ რიტუალებში თხის შეწირვის, მისი ტყავისა და ფიტულის ხეზე ჩამოკიდების ფაქტი. აღნიშნული წეს-ჩვეულება არქანჯელო ლამბერტის მიერაცაა დადასტურებული სამეგრელოში. მისი თქმით, როცა მეგრელებს სურდათ წვიმის შეწყვეტა, ხვენწით მიმართავდნენ წმ.ელიას, რომელსაც თხას შესწირავდნენ. შეწირული თხის ხორცს მღვდელი ჭამდა, ტყავს კი ჩალით დატენიდნენ და სადმე იქვე დაჰკიდებდნენ (იხ. არ.ლამბერტი, 1928). მსგავსი წეს-ჩვეულებები დადასტურებულია საქართველოს სხვა კუთხეებშიც (რაჭა, ლეჩხუმი, იმერეთი, აფხაზეთი, ქართლი, კახეთი) როგორც გვალვის, ასევე წვიმის დროსაც (იხ. ჯ.რუხაძე, 1976; ი.სურგულაძე, 1979).

კახეთში 1976-77 წლებში ეთნოგრაფიულ ექსპედიციაში ჩანერილი მასალის მიხედვით, ელია მინდვრის ყარაული, წვიმისა და ჭექა-ქუხილის წინამძღოლია. იგი ბრმაა და ამიტომ არ იცის, სად გზავნის სეტყვას და მეხს, რის გამოც მას ხმაურით ხვდებიან, რათა თავიდან აიცილონ სეტყვა.

ელიას სახელობის ეკლესიები, ძირითადად, ბორცვებზეა მოფენილი, ზოგი ყანაში დგას და ამიტომაც მას „მინდვრის ყარაულს“ ეძახიან.

როგორც აღინიშნა ელიასათვის (წმ.ილიასათვის) მთავარ შესაწირავს თხა (ციკანი) წარმოადგენს. მისი დღეობა ოც

ივლისს (ახ.სტილით ორ აგვისტოს) არის. ამ დღეს ოჯახში არაფერს არ იხდიდნენ, სუფრას მხოლოდ კალოებზე გაშლიდნენ. ამ დღეს მიჰქონდათ საკურთხებლად ახალი ხორბალი რომელსაც „ელიას ხორბალს“ ეძახდნენ.

გვალვა-დელგმასთან დაკავშირებულ რიტუალებზე რამდენიმე სიტყვით კიდევ შევჩერდებით, რამდენადაც ისინი განსახილველ საკითხთან გარკვეული კუთხით არიან დაკავშირებულნი.

იგივე კახური მასალის მიხედვით: „რო დაგვალავდა ერთი მოთავე დედაკაცი იტყოდა, მოდი წავიდეთ ელიასთანაო“. ჩაიცვამდნენ თეთრებს და მიდიოდნენ ფეხშიშველა. ღმერთს ტირილით ეხვეწებოდნენ:

„ღმერთო, მოგვე ტალახი,
ალარ გვინდა გორახი“-ო.

ქალების აღნიშნული პროცესია „დიდებაზე ღავლის“ სახელით იყო ცნობილი. პროცესია ოჯახ-ოჯახ, სოფელ-სოფელ დაივლიდა. ყოველი ოჯახიდან შემწეობას ღებულობდა გარკვეული თანხისა და სანოვარის სახით, რასაც შესანიშნავის ფუნქცია გააჩნდა. ზოგან გუთნის გამოტანა იცოდნენ და ქალების შებმა. ქართლში გ.ჩიტაიას (იხ.1927) მიხედვით, დიდებაზე ღავლის შემდეგ გუთნით „წყლის მოხვნას“ მიმართავდნენ, რაც თავისი შინაარსით განაყოფიერების იდეას უკავშირდება. გუთნით წყლის მოხვნის დროს გუთანში შეებმებოდნენ ქალები და წყალში შეჰქონდათ გუთანი, თან მიჰყვებოდნენ გუთნის დედა და სხვა ქალები. ჩვენთვის საინტერესო ფაქტია, რომ გუთანში ქერივი ქალების შებმა იყო სასურველი. წყალში შესულნი ერთმანეთს ებლარძუნებოდნენ, ეჭიდავებოდნენ, წყლით წუნავდნენ, სარცხვინელში ასხამდნენ წყალს და სხვ. (იხ. გ.ჩიტაია, 1927).

სასურველი ამინდის გამოსაწვევად ეს ქალები ქალ-ქვებთანაც¹⁶ მიდიოდნენ, გადმოაბრუნებდნენ, წყალს დაასხამდნენ ან წყალში ჩააგდებდნენ და სხვა (ქალ-ქვებთან დაკავშირებით იხ. გ.ჯალაბაძე, 1968; მ.შაკალათია, 1987).

„დიდებას“ საერთო სახელწოდებაში (რომელიც ქრისტიანულია) ერთიანდებიან რიტუალები, რომლებშიც ხან ელია, ხან ბარბარე, ხან ლაზარე და ხან გონჯა ფიგურირებს. მაგ.:

„ეხ, ლაზარე, ლაზარე!
 ლაზარ მოდგა კარსა,
 იფრიალა მთასა,
 მიდგა-მოდგა თაროსა,
 დაემზგავსა მთვარესა!
 ღმერთო, მოგვეც ტალახი,
 აღარ გვინდა გორახი,
 შენ მოგვიყვან ნვიმასა,
 ჩვენ დაგიკლავთ ციკანსა!
 ორლობეში ტალახი,
 მინდვრის ბოლოს ბალახი,
 თეთრი ფური ფურბერნი
 შენთვის მოგვირთმევია,
 თეთრი თხა და ციკანი
 თქვენთვის მოგვირთმევია.
 ახ, ელია, ელია,
 რასა მოგინყენია“ (პ.უმიკაშვილი, ხალხური სიტყვიერება,
 ტ. IV, თბ. გვ. 145).

ან „აჰ, ბარბარე, ბარბარე,
 ცხრა ღრუბელი შაჰყარე,
 გამოუძეხ ნინა
 ჩამოუშვი ნვიმა!“

„გონჯაობის“ დროს ჯვარედინი ჯოხებისაგან აკეთებდნენ

16 ქალ-ქვებთან დაკავშირებით მრავალი გადმოცემა არსებობს. ერთ-ერთ ასეთ ქალ-ქვას წითელწყაროს რაიონში, ბოდბეს ეკლესიასთან დებულ ქვა წარმოადგენდა გადმოცემის თანახმად, ეს ქვა წინათ ცოცხალი, გათხოვილი ქალი ყოფილა, რომელსაც სახლში დიდი სიძნარე ჰქონია და გაუგლიათ სახლიდან. ქალს აუყვანია თავისი ყმაწვილი და წასულა. წაესლისას მისთვის უთქვამთ, რომ წახვალ, უკან არ მოიხედო. ამ ქალის გულს ვერ მოუთმენია, მოუხედავს და გაქვავებულა (უკან მოხედვის აკრძალვის მოტივი, როგორც საკრალურის ყურების, ხილვის აკრძალვის სპეციფიკური შემთხვევა, შდრ. ორფეუსის მითს, ლიტის ისტორიას და სხვ. უკან მოხედვის აკრძალვა ქართულ ტრადიციაში მრავალ რიტუალში მონაწილეობს მაგ. ყველიერში „თაგო-თაგობის“ რიტუალში, მიცვალებულის კულტში – ე.წ. „სულის გადაბრძანების“ რიტუალში და სხვა. ამ უკანასკნელზე იხ. H. Абакелиш, 1991. ღიღებაზე დავლის დროს აუცილებლად უნდა მისულიყვნენ ამ ქალ-ქვასთან:

„დაგვეწვა მინდვრებო,
 დაიწვა დიდი შირაქი,
 და პატარა თელა წყალი-ო“. (იხ. ნაბაკელია, 1976-77)

ფიგურას, რომელსაც მამაკაცის სამოსით შემოსავდნენ. ზოგჯერ „თოჯინას“ ცოცხალი, გამურული¹⁷, ძველმანებში ჩაცმული ადამიანი ცვლიდა, რომელიც საზარელი სანახაურო უნდა ყოფილიყო („მახინჯ გონჯასა გეცხარო“ — იცოდნენ თქმა). შეგროვილ (შეჭურჭულ) ქალებს წინ გონჯა „მიუძღვოდათ“. ხალხი გონჯას და ქალებს წყალს ასხამდა (წვიმის დროს კი გონჯას თვალებში ნაცარს აყრიდნენ). სასიმღერო ტექსტი კი შემდეგი იყო:

„გონჯა მოდგა კარებსაო,
აბრიალებს თვალებსაო,
ჩამოუშვი წვიმაო,
ჩამოუძებ წინაო.

ღმერთო, მოგვეც ტალახი,

აღარ გვინდა გორახი. (იხ. ნ.აბაქელია, 1976-77).

ამგვარი შემოვლითი რიტუალები საერთო პურობით მთავრდებოდა. აქ ჩვენთვის სხვა ელემენტებთან ერთად ისიცაა საინტერესო, რომ ამ რიტუალს, რომელიც პროცესიას წარმოადგენდა, ქალები ასრულებდნენ¹⁸. ხოლო თოჯინის თუ ადამიანის განუწვა მსგავს რიტუალებში მსხვერპლ-შენიშვნის მოტივს უკავშირდება ეთნოლოგიაში.

როგორც ივ.ჯავახიშვილის ნაშრომიდან (ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა, თბ. 1992) ირკვევა, ქართლში მამალ თხას ვაჩინას ან ვაჩილას უწოდებდნენ, რომელზედაც ელიას მაგივრად ღვთაების მსგავსად ოსები ლოცულობდნენ; საქართველოში გადმოსახლებულ ოსებს სიტყვა ვაჩინა ქართველებისაგან უნდა პქონდეთ შეთვისებული, ისევე როგორც ბოტა, რადგან ოსურად თხას — მამალსაც და დედალსაც — სელ-ი ეწოდება¹⁹.

კიდევ ორიოდ სიტყვით წმინდა ელიას შესახებ. უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულის გარდა, მოგვიანო ხანის სხვა

17 გაბურვის შესახებ და მის მნიშვნელობაზე იხ. ჯ.რუხაძე, 1976.

18 როგორც მ.მაკალათიას ზემოთ ხსენებულ ნაშრომშია აღნიშნული, ზეესურეთში წვიმის გამოწვევის მიზნით, გვალვის დროს, სცოდნათ შიშველი ქალების ცეკვა, ხოლო რაჭაში გონჯაობის დროს — შიშველი გოგონას ტარება სოფელში.

ორთოდოქსალურ ტრადიციებშიც (იგულისხმება სამხრეთ სლავური ორთოდოქსია: რუსული, სერბული, ბულგარული, აგრეთვე სხვა ბალკანური ტრადიციები) ილია წინასწარმეტყველი გამოდის, უპირველეს ყოვლისა, როგორც პერსონაჟი, რომელიც ჭექა-ქუხილთან, წვიმასთან და, აგრეთვე, ნაყოფიერებასთანაა დაკავშირებული (იხ. В.Топоров, В.В.Иванов, 1974). სლავურ მითოლოგიაში წმ.ილიას მთავარი მითის ვეშაპთმებრძოლი გმირის მრავალი ფუნქცია აქვს მიღებული. ქართულ ტრადიციაში ეს ფუნქცია ელიასთან და წმინდა გიორგისთანაა დაკავშირებული. წმ.ილიას კავშირი სეტყვასა და წვიმასთან ძველი ალექსის ტექსტებშიცაა მოცემული (3 მეფეთა, -18, 43-46).

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ამინდის ღვთაების ერთ-ერთ (მაგრამ არა ერთადერთ) ზოომორფულ ემბლემას თხა წარმოადგენს. მას ეწირება თხა. თუ გავითვალისწინებთ მსხვერპლისა და ღვთაების მონაცვლეობის საყოველთაოდ ცნობილ პროცესებს, მის ერთ-ერთ ეპიფანიას თხა უნდა წარმოდგენდეს. ქრისტიანულ დონეზე იგი წმ.ილიასთან/ელიასთან არის დაკავშირებული.

მაგრამ თხა (ვაცი), ასევე, ანტი-ღვთაებრივი სიმბოლოცაა. ქრისტიანული თვალთახედვით, იგი უწმინდური ცხოველის სიმბოლოა, რომელიც მთლიანად თავისი პროკრეაციული სურვილებითაა მოცული. იგი, აგრეთვე, უბედურების ნიშანაცაა. როგორც ცნობილია, შუა საუკუნეებში ეშმაკი წარმოდგენილი იყო ვაცის სახით. მორალიტიკებში დემონის (ვაცის) თანდასწრების ნიშნად ძლიერი და მძაფრი სუნი ითვლებოდა.

სამსჯავროს დროს მარცხენა მხარეს მოთავსებული ვაცები ბოროტი, ავ სულებს, მომავალ წყევულებს წარმოადგენენ. ხელოვნებაში ვაცს ხშირად ვხვდებით თხების არვეს თავში გამოსახულს (ა.შევალიე, ა.გეებრანი, 1974, ფრანგულ ენაზე). აქვე გვინდა გავიხსენოთ, რომ ქართულში თხების

19 უნდა აღინიშნოს, რომ ღალესტანში არსებობს წმინდა მთა ვაცილეს სახელწოდებით, სადაც გვალვის დროს ადგილობრივი მოსახლეობა ღოცულობდა ვაცილას და ატარებდა მსხვერპლშეწირვას (იხ. Мифы народов мира, „Вайцилу“, Т.І.М., 1980).

წინარე მოარულს აღქაჯი ენოდება (იხ. სულხან-საბა ორბელიანი, 1991). გარდა ამისა, იგი ითვლებოდა აფროდიტესა და დიონისეს აღსაჯდომ ცხოველად. ეს უკანასკნელი ზოგჯერ ვაცის ტყავში ეწყობოდა.

ქართულ რწმენა-წარმოდგენებში ეს განცდა შემდეგნაირადაა წარმოდგენილი: იგივე კახური მასალით რომელიც ჩვენს მიერაა ჩანერილი 1976-77 წლებში, ელია ეული იყო, ეშმაკები ეპატრონებოდნენ და იმიტომ უკლავდნენ თხას. ფშავში ღვთისშვილებს მხოლოდ „მატყლიანი“ (ცხვარი, ბატკანი) ეწირება, „ბალნიანი“ (თხა, ციკანი) — ეშმაკისაა (იხ. მ.მაკალათია, 1987), ხოლო ხევსურეთში — დევთ-დედის სალოცავში ქალები სანირ-საკლავით მისულნი მას ციკანს უკლავდნენ, რომელიც იქვე უნდა დაეგლიჯათ და გადაეგდოთ (იხ. ს.მაკალათია, 1935).

ასევე უარყოფითი კონოტაცია ჩანს შემდეგ წესში, რომელსაც მ.მაკალათია განსაზღვრავს, როგორც სრული შეწირვის ფორმას: „თიბის თავის“ გადახდის დროს ხევსურეთში ბავშვები ელიას ნიშთან მიდიოდნენ და ციკანს უფროსი კაცი ხელუკულმა დაკლავდა (შდრ. მიმართება „წალმართი“/„უკულმართი“). მის თავს ხევში გადაისროდნენ სიტყვებით „წაიტანე“, ტყავს ელიას კოშკზე ჩამოაფარებდნენ და დასერავდნენ. ელიას ნიშზე შეწირული ტყავის ჩამოცმა მთიულეთში და რაჭაშიც მოწმდება (იხ. მ.მაკალათია, 1987) (შდრ. „განტევების ვაცის“ დრამატულ რიტუალს).

სვანეთში გავრცელებულია შეხედულება, თითქოს ეშმაკი ადამიანს წყალში ახრჩობს და არ უბრუნებს პატრონს მანამდე, სანამ იგი ციკანს არ შეწირავს, უფრო ზუსტად, ციკანს არ მიუგდებს წყალში — მკვდრის მაგიერ ციკანი მიჰყავსო ეშმაკს და მკვდარს უბრუნებს პატრონსო.

ამის გამო, ციკნის წაყვანა იციან წყალში დამხრჩვალ კაცის საძებრად. ციკანს წყალში აგდებენ ცოცხლად და რწმენების მიხედვით, იქ აჩერებს ან ჩაძირავს მას წყალი, სადაც კაცია ჩაძირული (იხ. ჯ.ონიანი, 1969).

სვანეთში ჩვენს მიერ 1985 წელს ჩანერილი მასალის მიხედვით, თხა ეშმაკისაა და ამიტომ არ ეწირება იგი მაცხოვარს ან რომელიმე წმინდანს. თუმცა, თხა კალის და

მახაშის კვირიკეს (ლაგურკას) საყდარში შეინირება 28 ივლისს კვირიკობაზე, თვალის სინათლისათვის ან ავი ზნის ასაცილებლად (თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ იგივე მიზნებისთვის თხის შენირვა სხვა დროსაც შეილებოდა იმავე საყდრებში).

მიუხედავად ამგვარი დამოკიდებულებისა თხის მიმართ, იმავე სვანეთში თხის ხორცის კურთხევა (ლიფანე) იცოდნენ მკვდრისთვის (იხ. ჯ.ონიანი, 1969). ვ.ბარდაველიძის მიხედვით, სვანეთში წვრილფეხა საქონელი გამოიყენებოდა სამსხვერპლოდ სულებისათვის განსაკუთრებულ დღესასწაულს ლიფანაზე. ყოველი (ჯერ კიდევ შემოდგომიდან) წინასწარ აირჩევდა საუკეთესო ცხოველს და გამოზრდიდა საგანგებოდ მიცვალებულთა მოსახსენებელი სპეციალური დღეობისათვის. ყველაზე მეტად ამ დღესასწაულზე მიღებული იყო თხებისა და ცხვრების შენირვა. ამავე დღეს ცომისაგან აცხობდნენ რიტუალურ პურებს ამ ცხოველების გამოსახულებებით (რომელიც, ასევე, შეიძლება ყველისაგანაც დამზადებულიყო, გავიხსენოთ, რომ რძე, ყველი, თაფლი მიცვალებულისათვის განკუთვნილი შესანიშნავებია). ამავე დღესასწაულზე და ბემბლუსა ან ბოსლობის დღესასწაულზე იცოდნენ ნახატების შესრულება, რომელთა შორის ფიგურირებს „ორი თხა, რომელიც ფიჭვს ჭამს“. ამგვარი გამოსახულებები, როგორც ვ.ბარდაველიძე აღნიშნავს, გვხვდება ხეზე, ქვაზე და ნაჭერზე (იხ. B.Бардавелидзе, 1957; გ.ჩიტაია, 1941). აქვე გავიხსენოთ, რომ მცენარე ფლანკირებული ორი თხით ან ქურციკით ან რაიმე სხვა ცხოველით, „ტყუპობის“ მოტივს უკავშირდება (იხ. H.Абакслия, 1991).

ხევსურული ქადაგობის ტექსტებში ჯიხვის თავ-რქანი ადამიანის სიკვდილის სიმბოლოს წარმოადგენს, ხოლო სვანეთში საიქიოს სინონიმად არჩევის ქვეყანა იხმარება (იხ. მ.მაკალათია, 1987).

ჯიხვი, რომელიც დიდი ზომის თხაა წყვილჩლიქოსნების რიგისა, ხშირად ღვთაების ზოომორფულ სახეს ან ატრიბუტს წარმოადგენს როგორც აღმოსავლეთ, ასევე დასავლეთ საქართველოს მთაში. მაგალითად, ხევსურეთში, შატილის თემში ანატორის მთავარანგელოზი, რომელსაც ქისტები

ოჩიდააღს უნოდებენ, წერილფება საქონლის წინაპარ ნადირთა (ჯიხვი, გარეული თხა და სხვა) მფარველ ღვთაებად ითვლება. ანატორის ჯვარს სამტოტა ფორმის ხაუინიანი ნამცხვარი ბაჩაყურა ეწირებოდა და მას პირიქით ხევსურეთში და არხოტში ვაცი ერქვა. იმის გამო, რომ ნახურში დალი ღვთაების აღმნიშვნელი სიტყვაა, ხოლო ოჩი ვაცს ნიშნავს, ოჩი-დაალი ვაც-ღმერთად მიიჩნევა (იხ. თ.ოჩიაური, 1967; ოჩ-თან დაკავშირებით იხ. ჯ.რუხაძე, 1976). აქვე გვინდა მოვიტანოთ ხევსურული გაღმოცემა ჯიხვებზე: მონადირემ ორი ჯიხვი დაინახა და ერთ-ერთი მოკლა. მას ქალის ტირილწარევი ხმა მოესმა, ერთი ნადირთმწყემსი მეორეს ეძახდა, ჩემი ხარი (მამალი ჯიხვი) ხომ არ გინახიაო! მეორემ უპასუხა: „მენადირემ ჩამააგდოო“. პირველმა დასწყევლა მონადირე და თქვა: „კალოდან გაღმოყყარე, თვალი ვეღარ მივაღევენე და მომიკლესო“. მონადირე მოკლულ ჯიხვთან მივიდა, მაგრამ „ნაკალოვარი“ ვერაფერი შეამჩნია, გარდა იმისა, რომ რქებს შორის თავზე იფქლის სამი მარცვალაი უნახა (იხ. მ.მაკალათია, 1985, გვ.144).

მ.მაკალათიას მიხედვით, ნადირთმწყემსისა და შემდგომ მისი შემცვლელი ანთროპომორფული ღვთაების სახეს ჯიხვი ქმნის. ამის მიხედვით მაღალმთიან ზონაში „მეკალოვე ხარად ჯიხვია გამოყვანილი (ხევსურეთი, ჩეჩნეთი), დაბლა კი ირემი (ფშავი, თიანეთი), რაც, მ.მაკალათიას აზრით, აგრარულ კულტთან კავშირზე მიუთითებს (იხ. მ.მაკალათია, 1985, გვ.144-146). აქვე გავიხსენოთ, რომ პერკუნასის, პერუნის, ტორის და სხვა მსგავსი ღვთაებების ეტლებში გამწევე ძალას თხები წარმოადგენენ, თუმცა, ამ კონტექსტში მათ სხვა ფუნქცია გააჩნიათ.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში ანთროპომორფულ ღვთაებათა ზომომორფულ ბუნებას, მ.მაკალათიას აზრით, ხაზს ისიც უნდა უსვამდეს, რომ აღნიშნულ კუთხეთა სამლოცველოებს ეწირებოდა გარეული ნადირის რქები (ირემი, ჯიხვი, არჩვი, ნაწილობრივ წიამორიც). ირმისა და ჯიხვის რქები სვანეთის ეკლესიებშიც დიდი რაოდენობით ეწირებოდა (იხ. მ.მაკალათია, 1985, გვ.147).

თხა, როგორც შესაწირი ცხოველი, ფიგურირებს სამკუ-

რნალო რიტუალებში, კერძოდ კი „ბატონებით“ დაავადებულთა გამოსაჯანმრთელებელ რიტუალში. ავადმყოფის მძიმე მდგომარეობაში ყოფნისას „მებოდიშეს“ „ბატონებისათვის“ მოჰყავდა თეთრი თხა, შემოავლებდა მას ავადმყოფს, შემდეგ შელებავდა მას ჭიაფერით, მორთავდა ბაბთებით და უშვებდა მას ავადმყოფის ოთახში... ასევე, ბატონებისათვის მისართმევ გობზე დადებულ პურებში თხის გამოსახულებიანი პურებიც თავსდებოდა (იხ. B. Бардавелиძე, 1957).

ჯ.რუხაძის მიერ სუფსის ხეობაში (ლანჩხუთის რაიონი) ჩანერილ ხელხეავის სიმღერაში ნახმარია ტერმინი ოჩი. ტექსტი, რომლის ეს ვარიანტი პირველად იქნა ჩანერილი მკვლევარის მიერ, შემდეგია:

„მიქელამ და გაბრიელმა კალო გაგვიხეაერიელა,
ღმერთო, მიე ოჩის ხევი ამ ჩვენ კალოსო“

ან

„მიქელამ და გაბრიელმა კალო გაგვიხეაერიელა,
ოჩის ხევი ამ ჩვენ კალოს“

ან

„ოჩო! ყანა დაგვილოცე“.

მკვლევარი იქვე ადარებს ამ სიმღერას სამეგრელოში სიმინდის რჩევის დროს შესრულებულ სიმღერას „ოჩეშ ხე დო ხეარიელი“. ჯ.რუხაძის მიხედვით, ოჩი ნაყოფიერების ღვთაების აღმნიშვნელი ტერმინი უნდა იყოს, რომლის კონკრეტიზაციის ერთ-ერთი მაგალითი გურულთა ყოფაში უნდა იყოს შემონახული (იხ. ჯ.რუხაძე, 1976). იმავე სიმღერის სამეგრელოში არსებობა მაჩვენებელია იმისა, რომ აღნიშნული რწმენები მარტო გურული ყოფისათვის არ იყო დამახასიათებელი. თუ გავითვალისწინებთ თხის (ოჩის) ნაყოფიერებას, გასაკვირი არ უნდა იყოს მახვენრის თხოვნა, მიმართული ოჩისადმი, მისცეს ისეთი ხევი და ბარაქა, როგორიც ეს თხას გააჩნია, რომელიც ნაყოფიერების ღვთაების ერთ-ერთ ეპიფანიას წარმოადგენს (გავიხსენოთ თხის რქა, რომელიც ნაყოფიერების უნივერსალური სიმბოლოა).

ტერმინი „ოჩე“ მოწმდება სამეგრელოში, იმერეთში და გურიაში სხვადასხვა მნიშვნელობებით: ერთ-ერთ ასეთ

მნიშვნელობას წარმოადგენს შეძლებული გლეხის, აზნაურის დიდი შემოკავებული და ნაყოფიერი ადგილი საყანე.

ოჩე, გარდა ამისა, განიხილება როგორც მინის მფლობელის (ქვეყნის მფლობელის) აღმნიშვნელი სოციალური ტერმინი. იგი უფლის (შესაბამისად, უხუცესის) კუთვნილი ქვეყანაა; სამსახური ოჩისა — ოჩე ხალხის მიერ, უჩაშის ქვეყანაზე, უჩაშის სასარგებლოდ განეული სამსახურია. ოჩე საუფროსო-საუხუცესოს ნიშნავს. იგი თარიღდება შუა და გვიანი ბრინჯაოს ხანით, როდესაც საერთო ქართველური ენის დაშლის მეორე ეტაპი (ზანურისა და ქართულის დიფერენციაცია) მზადდებოდა. ამ კონცეფციის თანახმად, მინის, ყანის მფლობელობის შინაარსი მათ მაშინ შეიძლება მისცემოდით (იხ. ზ.ალექსიძე, გ.მაჭავარიანი, 1968).

ოჩე სიტყვის გაგება არ შემოიფარგლა მისი სოციალური მნიშვნელობით და იგი მიიჩნიეს მხოლოდ მეორეულ, ხელახალი ინტერპრეტაციის შედეგად წარმოქმნილი ცნების გამოხატულებად. ოჩე საკულტო ტერმინად აღიარეს, რომელიც თავდაპირველად (ოჩო-ბოჩი) აღნიშნავდა ნადირობის (ივ.ჯავახიშვილი) და მესაქონლეობის უძველეს ღვთაებას (ვ.ბარდაველიძე, ა.სოხაძე). ახალი ეთნოგრაფიული მასალით იგი ნაყოფიერების მფარველი ღვთაების აღმნიშვნელი ტერმინიცაა (ჯ.რუხაძე).

ამრიგად, სემანტიკური ველი ტერმინ ოჩესი ფართოა და მისი მნიშვნელობები შემდეგნაირია: ვრცელი ყანა — ხოდაბუნი — ყანა (ზოგადად) — საყანე ადგილი (ზოგადად — ახო — ნაყოფიერი მინა). ეს ტერმინი დასავლეთ საქართველოში სხვადასხვა მნიშვნელობითაა შემორჩენილი: იმერეთში ნიშნავს ტყეში გამოკაფულ დასამუშავებელ მინას, ახოს; გურიაში შემორჩენილია „ოჩის სამსახური“, აჭარაში — „ოჩია“ (სათესის მნიშვნელობით — ზ.ალექსიძე, გ.მაჭავარიანი, 1968); გვხვდება კომპოზიტებში: „ოჩოკოჩი“ და „ოჩოპინტრე“.

ტერმინი ოჩოკოჩი დასავლეთ საქართველოში გვხვდება (სამეგრელო, იმერეთი, რაჭა, ლეჩუმი). მასთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები ყველაზე სრულად სამეგრელოშია შემორჩენილი.

ოჩოკოჩი ადამიანს ჰგავს, კაცია (თუმცა, ზოგიერთი თქმულების მიხედვით, ქალიც შეიძლება იყოს), დიდია, ჟანგისფერი, ბალნიანი; დადის შიშველი, აქვს რქისებური ნანაზარდი (ზოგი გადმოცემის მიხედვით, საჩეჩელი ან ნაჯახი გულმკერდზე), გრძელი და ბასრი კლანჭები, ფეხის ტერფები შეტრიალებული; ცხოვრობს ტყეში, გამოქვაბულში, ზოგიერთი გადმოცემის მიხედვით — კოშკში, სადაც მეფე მას უგზავნის ხალხს მოსაკლავად (ი.ყიფშიძე და სხვანი). ზოგიერთი თქმულების მიხედვით, ჰყავს ცოლი, ზოგიერთის მიხედვით კი ტყაში მათაზეა (ტყის მეფეზეა) შეყვარებული. ტყაში მათა და ოჩოკოჩი მტრები არიან, ერთმანეთს გაურბიან. ოჩოკოჩი ცდილობს შევიდეს კონტაქტში მოსახლეობასთან. ყველაზე ხშირად ის მონადირეს ან მწყემსს ხვდება (თუმცა, სხვასაც შეიძლება შეხვდეს). ამიტომაც, ყველაზე ხშირად მათთან აქვს საქმე. ოჩოკოჩი აგრესიულია, საჩხუბრად იწვევს ადამიანს. ჩხუბის დროს ხელებს უმტვრევს მოწინააღმდეგეს და კლავს რქისებრი ნანაზარდით. ტყვია ოჩოკოჩს არა კლავს. თოფისმსროლელს წყევლის. ოჩოკოჩი უკვდავია. მსროლელს ოჩოკოჩი განმეორებით სთხოვს სროლას. თუ მეორედ ესროლეს, მსროლელს გააგიჟებს. ზოგიერთი თქმულების მიხედვით, ამის შემდეგ მონადირემ კიდევ ორმოცჯერ უნდა ესროლოს, რომ დაამარცხოს იგი. ოჩოკოჩი ნადირს არ მფარველობს (ყოველ შემთხვევაში, არსებული მასალების მიხედვით), ასევე მონადირეს არ სჯის წესის დარღვევისათვის.

მოსახლეობის დამოკიდებულება ოჩოკოჩთან შემდეგნაირია: ხალხი ერიდება ოჩოკოჩს. შეხვედრის შემთხვევაში ხმა არ უნდა გასცენ მას, არც არაფერი უნდა მისცენ (შდრ. სიზმარში გარდაცვლილთან ურთიერთობას). მონადირეები მისგან არ ითხოვენ მფარველობას და ხელის შეწყობას ნადირობაში. პირიქით, მეგრულ ფოლკლორში შექმნილია მთელი გალერეა მამაცი მონადირეებისა (ჯვიბა, ჯახუ, მახუტელა, სანარტია), რომლებიც ებრძვიან მას, ამარცხებენ და ზოგჯერ იმორჩილებენ კიდევც.

ძირითადად ოჩოკოჩის მიმართ დამოკიდებულება შიშით არის შეფერილი. მასთან ასოცირდება სიკვდილი, ამიტომ,

მასთან შეხედრად არ არის სასურველი, თაყვანს არა სცემენ ლოცვებითა და მსხვერპლშენიშვით.

ოჩოკოჩის თავდაპირველი ბუნების შესწავლაში მის სახელს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. ამას პირველად ივ.ჯავახიშვილმა მიაქცია ყურადღება. ოჩოკოჩის ბუნების ახსნას ივ.ჯავახიშვილი მისი სახელის განმარტებით იწყებს. მისი მოსაზრების თანახმად, ოჩოკოჩი რთული, ორნამენტული სიტყვაა, რომელიც იშლება „ოჩო“ და „კოჩი“-დ. ოჩო მეგრულად მამალ, თხას ნიშნავს²⁰, ე.ი. ვაცს, ხოლო კოჩი — კაცს. თხა თანამედროვე მეგრულში უსქესო სახელია და აღნიშნავს დედალსაც და მამალსაც. მამალი თხის აღსანიშნავად ხმარობენ „ოჩს“, დედალი თხის აღსანიშნავად — „ჭაკ“ თხას (იხ. ივ.ჯავახიშვილი, 1979, გვ.126), ე.ი. ოჩოკოჩი ივ.ჯავახიშვილის მიხედვით ნიშნავს „ვაცკაცს“. ტერმინის ასეთი გაგება ივ.ჯავახიშვილს საშუალებას აძლევს, ოჩოკოჩი ანუ ვაც-კაცი დაუკავშიროს იმ ზღაპრულ არსებას და ღვთაებას, რომლის სხეულის ერთი ნაწილი მამალი თხისაა, მეორე კი ადამიანისაა ჰგავს. აქედან გამომდინარე, ის უკავშირდება ბერძნული მითოლოგიის პანს, რომელიც აგრეთვე აიგიპანადაც იწოდებოდა. ნახევრად კაცისა და ნახევრად ვაცის ნახევრად ღვთაებრივი არსებობის პარადოქსალური ფორმა არის მისი ბუნებისათვის დამახასიათებელი და აუცილებელი პირობა, რომლიდანაც გამომდინარე, იქმნებოდა მოსაზრება სპეციალურ ლიტერატურაში.

პანის შესახებ არსებული თეორიებიდან ივ.ჯავახიშვილს მოჰყავს ერთ-ერთი (მაგრამ არა ერთადერთი) გავრცელებული შეხედულება, რომლის მიხედვით, პანი პაონ-ისაგან არის წარმოქმნილი, ვითარცა ლათინური პასკო-ს მონათესავე ძირისაგან წარმომდგარი „პაონ“ და „პან“ მწყემსის აღმნიშვნელი უნდა ყოფილიყო. აქედან გამომდინარე, ოჩოკოჩი,

20 ეჭვის ქვეშა დაყენებული ოჩოკოჩის ვაც-კაცად გაგება, რადგან მეგრულში იგი ღიღს, ეჭვასაც ნიშნავს მაგალითისათვის მოტანილია ოჩე ყანა (ღიღი ყანა) და აღნიშნულია, რომ ოჩე ყანის დართვის გარეშეც ღიღ ყანას გამოხატავდა ოჩოკოჩი უძლეველ ტყის კაცად არის მიჩნეული (იხ. კ.საბუშია, 1979, გვ.19). როგორც ვნახეთ, ეს მოსაზრება ხელს არ უშლის ივ.ჯავახიშვილის შეხედულების სისწორეს, რადგან ოჩე ყანა — ღიღი ყანა ოჩეს ერთ-ერთი მნიშვნელობაა და არა ერთადერთი.

რომელიც სიტყვის აგებულების მიხედვით ოჩოპინტე/ოჩოპინტრეს მსგავსია, მისი იდენტური ხდება მნიშვნელობითაც, რადგან ხევსურების რწმენა-წარმოდგენების მიხედვით ოჩოპინტეს „ნადირთ მწყემსობაი“ აქვს ჩაბარებული²¹.

უკანასკნელი გამოკვლევებით, სახელები პანი, პერუნი, პუშკაიტსი საერთო ინდოევროპულ ძირს ფუს-ს უკავშირდება (შდრ. სვ.ფუსნაბუასდი-ს, ნ.ა.), რაც გაფურჩქენას, ნაყოფიერებას გულისხმობს (B.Топоров, 1974).

ზემოთქმული შემდეგნაირად შეიძლება შეჯამდეს: ოჩოკოჩი მრავალი დანაშრევისაგან შემდგარი პერსონაჟია, რაც მისი ისტორიულობითაა განპირობებული და გამოხატულია მისი სახის მრავალფეროვნებაში. ეს მრავალფეროვნება, ერთი შეხედვით, აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს. მაგრამ, ჩვენი აზრით, ეს სხვადასხვა რაკურსიდან დანახული ერთი მოვლენის შეფასებაა. მათი შეჯამება კი ნაწილობრივ საშუალებას იძლევა, აღდგეს მითი ნაყოფიერების გამომხატველი მითოლოგიური პერსონაჟის შესახებ.

აქედან გამომდინარე, ოჩოკოჩი შეიძლება გაგებულ იქნას, როგორც ვაც-კაცი, ოჩოპინტრეს იდენტური ნადირობის ღვთაება, რომელიც ბერძნული მითოლოგიური პერსონაჟის მსგავსია (ივ.ჯავახიშვილი); დეგრადირებული, ორსახოვანი, ორბუნებოვანი მითოლოგიური პერსონაჟი (ა.ცანავა); უძლეველი ტყის კაცი (კ.სამუშია); მესაქონლეობისა და ნაყოფიერების მფარველი ღვთაება (ჯ.რუხაძე).

მაგრამ ოჩი/ოჩეს ფართო სემანტიკური ველი კიდევ ერთი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა. იმის გამო, რომ ოჩეში მინაც შეიძლება იგულისხმებოდეს, ოჩოკოჩი, ასევე, შეიძლება გაგებულ იქნას, როგორც მინის კაცი (საინტერესოა, რომ მეგრულში დასტურდება სახელი „დიხას კოჩი“,

21 სპეციალურ ლიტერატურაში გვაქვს განსხვავებული შეხედულებაც ოჩოკოჩზე, რომლის მიხედვითაც, ოჩოკოჩი იგივე ოჩეკოჩია და თუმცა, ოჩოკოჩი პანთან პოულობს პარალელს, მაგრამ იგი არ წარმოადგენს ნადირობის ღვთაებას. ოჩოკოჩი ორსახოვანი, ორბუნებოვანი, მითოლოგიური პერსონაჟია, რომელმაც დეგრადაცია განიცადა და დაჩაჩანაკებული სახით ტყეებში და მდინარეების ნაპირებზე დაეხეტება. იგი უჭკუო და უგუნური არსებაა (იხ. ა.ცანავა, 1970, გვ.27).

რაც სიტყვასიტყვით „მინის კაცს“ ნიშნავს), ან სხვაგვარად რომ ვთქვათ, როგორც ხოთონური სული, რომელიც დაკავშირებულია მინასთან, საიქიოსთან, მიცვალებულებთან და იქიდან არის შემოჭრილი რეალურ ყოფაში. ოჩოკოჩის გარეგნული პორტრეტი და მისი აქსესუარი — ტყე, ასევე მისი საცხოვრებელი — გამოქვაბული (ან კოშკი) ამ მოსაზრების სასარგებლოდ მეტყველებს. ტყე არის ზღვარი ორ სამყაროს — სააქაოსა და საიქიოს შორის, სადაც ინიციაციები ტარდებოდა და ხელდასხმულთა სიმბოლური სიკვდილი და კვლავდაბადება ხდებოდა. დიდი მნიშვნელობა აქვს მოსახლეობის დამოკიდებულებას ოჩოკოჩთან, როგორც გარეშე ძალასთან. ოჩოკოჩს ხალხი ერიდება და მისდამი დამოკიდებულებაში შიში პრევალირებს. ცნობილია, რომ გარდაცვლილნი და მინისქვეშა ძალები უფრო შიშს იწვევენ, ვიდრე სიყვარულს და მათდამი დამოკიდებულება უფრო „გაცლას“ გამოხატავდა, ვიდრე „ზრუნვას“ მათზე.

ერთ-ერთი უძველესი ხატება თხისა ჩანს მიმართებაში „თხა და ვენახი“. რთველი (ძვ. სთუელი) ანუ ყურძნის მოსავლის აღება მესთუელეთა მიერ ვენახში სრულდება მთელი რიგი დღეისთვის მთლიანად დესაკრალიზებული რიტუალების თანხლებით, რომელთაც მაგიური და დეკორატიული ფუნქცია თუ დარჩენიან და რომლებიც გარკვეულ რწმენა-წარმოდგენების კომპლექსთანაა დაკავშირებული. ცნობილია, რომ რთველში წარმოდგენილი იყო ისეთი რიტუალები, როგორიცაა: ცეცხლის დანთება; კრეფის დაწყებამდე ღვთაებისათვის განკუთვნილი პირველად აჭრილი ყურძნის ჩხა-აკიდოს სალოცავში მიტანა, შეწირვა და შემდეგ ყურძნის კრეფის დაწყება; მამლის²², თხის ან ცხვრის იქვე ვენახში შეწირვა; მაგიური ხასიათის ქმედებანი (მსუქანი ბავშვის ვენახში დაგორება მომავალი წლის ნაყოფიერი მოსავლის უზრუნველსაყოფად); ყურძნის ბოლო მტევნის შერჩეულ ვაზზე შეჭყლეტა; ვენახში გამართული პურობა,

22 ფრინველის (კერძოდ, მამლის) და ღვთაების (ცის ღვთაების) მიმართების და მისი სიმბოლიზმის შესახებ ქართულ ტრადიციაში იხ. Н.Абакслия, 1991, იქვე ბიბლიოგრაფია.

მეზობლებისა და ახლო ნათესავების მონვევა, მოლხენა და გართობა. ყოველივე ამის საფუძველზე რთველი საოჯახო დღესასწაულთა რიცხვს მიაკუთვნეს (იხ. ნ.თოფურია, 1984). იმის გამო, რომ ყურძნის კრეფა და დანურვა სასწრაფო საქმე იყო, გურია-სამეგრელოში რთველში ნადის მონვევა იცოდნენ ანუ, წესის თანახმად, უსასყიდლოდ ინვესტდნენ მეზობლებსა და ახლო ნათესავებს ყურძნის საკრეფად. რთველი ერთგვარ ზეიმს წარმოადგენდა. რთველში მონვეული პყავდათ შვილები, შვილიშვილები, ძმები, გათხოვილი ქალიშვილები, ახლო მეზობლები. სამუშაოს დასრულების შემდეგ იმართებოდა პურობა (ნადიმი), მოლხენა და გართობა.

რთველში შესანიშნავ საკლავებს, როგორც აღინიშნა, წარმოადგენდნენ მამალი, ე.წ. „სართვლო თხა“ ან ცხვარი. მთხრობელთა გადმოცემებზე დაყრდნობით, ნ.თოფურია გვამცნობს, რომ თხა ელიას ეწირებოდა, რათა თავიდან აეცილებინათ სეტყვა, ამინდი დაწყნარებულიყო და მოსავალი მშვიდობიანად აელოთ. მაგრამ როგორც ქვემოთ ვნახავთ, თხის ვენახში დაკვლის ერთადერთი მიზეზი მხოლოდ ზემოთ აღნიშნული არ ყოფილა. თხის დაკვლა მამაკაცს ევალებოდა. შესანიშნავი საკლავები ვენახში უნდა დაეკლათ. იქ გაშლილ სუფრასთან უფროსი კაცი ღვინით დაილოცებოდა, ბარაქა გვექონდეს, სიკეთეში მოვიხმაროთო. რთველის დამთავრების შემდეგ იცოდნენ კარგი მტევნის ვაზზევე შეჭყლეტვა (იხ. ნ.თოფურია, 1984).

ძალიან საინტერესო ცნობაა დაცული ე.თაყაიშვილის ნაშრომში (1917 წლის არქეოლოგიური ექსპედიცია სამხრეთ საქართველოში, თბ., 1960), საიდანაც ვგებულობთ, რომ საოსმალოს ყოფილი ქართული პროვინციის სოფ.პარხლის ქვემოთ მდებარე სოფლების მოსახლეობაში უკანასკნელ ხანებამდე შერჩენილი იყო რთველის დღესასწაულის გადმონაშთები, კერძოდ, ვაჟები შიშვლდებოდნენ, ყურძნის მტევნებს აისხამდნენ, ფერხულს აბამდნენ და ცეკვავდნენ (ბაკქანალიის კლასიკური სცენა). უნდა აღინიშნოს რომ ფერხული გულისხმობს როკვას, სიმღერასა და ქმედებას. როგორც ეთნოგრაფიული ლიტერატურიდანაც ცნობილი,

საფერხულო სიმღერები მთელ საქართველოში იყო გავრცელებული (ხევსურეთში, ფშავში, თუშეთში, ხევში, კახეთში, ქართლში, რაჭაში და ა.შ. როგორც მთის, ასევე ბარის მოსახლეობაში). ასევე ცნობილია, რომ სანესო საფერხულო სიმღერებს სხვადასხვანაირი შინაარსი გააჩნდათ და რომ უმეტეს შემთხვევებში ისინი წარმოადგენდნენ ისტორიულ, ნახევრადლეგენდარულ და მითოლოგიურ გადმოცემებს იმ ღვთაებათა შესახებ, რომელთა საპატივცემულოდაც იმართებოდა საფერხულო ცეკვები (იხ. ვ.ბარდაველიძე, 1938).

ფერხულის დროს შესასრულებელ სასიმღეროებს თუშეთში საერთო სახელად, თვით ფერხულის სახელწოდების მიხედვით, „ქორ-ბელელა“ ეწოდება, ხოლო ხევსურეთში მაშ „ფერხისაის“ სასიმღეროები შეესაბამება. ფერხულები სრულდებოდა ხატში ან ჯვარში (იხ. ვ.ბარდაველიძე, 1938). ქორნილში (იხ. თ.იველაშვილი, 1987), სააღმშენებლო რიტუალებში (ამაზე ქვემოთ) და, როგორც ეტყობა ვენახშიც. გარდა ე.თაყაიშვილის მიერ დამონმებული მასალისა, იმ ფაქტზე, რომ საფერხულო სიმღერები ვენახშიც უნდა შესრულებულიყო, ვფიქრობთ, თვითონ ჩვენამდე მოღწეულ საფერხულო სიმღერების ტექსტებიც მეტყველებს (რომლებიც აუცილებლად ვენახში არ სრულდებოდა). მოვიტანოთ თუშური ქორბელელასა და ხევსურული ფერხისაის ტექსტებიდან ჩვენთვის საინტერესო ადგილებს:

თუშური ქორ-ბელელა:

... „წმინდა გიორგის კარზედა,

ხე ალოთ ამოსულიყო,

ზედა მოსხმია ყურძენი,

საჭმელად მონეულიყო.

ემე შემცოდებ ქალ-ვაჟებს,

უდროოდ დაშაულიყო“...

ხევსურული

... „ჩვენი ბატონის კარზედა,

ხე ალვად ამოსულაო,

წვერად მაუსხამ ყურძენი

საჭმელად ჩამოსულაო,

მაგის უჭმელი ქალ-ვაჟი

უდროოდ დაშაულაო“...

ერთ ხევისურულ ვარიანტში ვ.ბარდაველიძის მიხედვით ალვაზე შემოხვეული ვაზის გარშემო მოფერხულე ქალ-ვაენი შავებში არიან ჩაცმული (ერთ ფშაურ ვარიანტში მხოლოდ ვაენა ჩაცმული შავებში).

მიუხედავად იმისა, რომ ამ უცნაურ სტროფებს ვ.ბარდაველიძე გარკვეულ განმარტებას აძლევს (იხ. მისი ნაშრ. 1957), ის მაინც საკამათო რჩება. კერძოდ მკვლევარი თვლის, რომ საბედისწერო შედეგი ფერხულის არასწორ, ცუდ შესრულებაში უნდა ვეძიოთ. ვ.ბარდაველიძე, როგორც ეტყობა, გამომდინარეობდა იქიდან, რომ ქორ-ბელელაზე თუში იკვლევდა თავის მომავალს: თუ ქორ-ბელელა იქცეოდა და სიმღერაც ირეოდა, მაშინ საქონელი დაგვეხოცებაო და პირიქით, თუ ქორბელელა კარგად მიდიოდა და სიმღერა შეწყობილი-შეხმატკბილებული იყო, მაშინ საქმე კარგად წაგვივაო, ფიქრობდნენ თუშები.

ერთ-ერთი საფერხულო სიმღერა, რომლის ტექსტი დაცულია რაჭველებში, სრულდება საფერხულო ცეკვის გარეშე სახლის საძირკვლის აღშენების დროს, ხოლო კახელებსა და ქართლებში დამონშებულია, როგორც ხალხური ლექსის ნიმუში. სიმღერის ტექსტი ფრაგმენტული და შელახულია:

„სახლო სალხინოდ დადგმულო,
აშენებულო ქვისაო,
სახლად ღმერთმა აგაშენოს,
არ ჩამოხვიდე ძირსაო!
ჩვენი მასპინძლის მარანში
ალვის ხე ამოსულიყო,
თავში მოესხა ყურძენი
ბოლომდე გამოსრულიყო,
მისით დამთვრალი ბიჭები
ტალახში ამოსვრილიყო“.

ამრიგად, ვენახში ანუ იგივე საკრალურ ბაღში ღრმა საიდუმლოებაა დამარხული. მისი ნაყოფი სხვადასხვა დროს „ამხიარულებდა“ სხვადასხვა ღმერთებსა და ადამიანებს. მასში წმინდა მარანია (სალოცავია) მოთავსებული, რომელ-

შიც ალვის ხეზე შემოხვეულა კონსეკრირებული ვაზი. ქართულ მითოლოგიაში მას შეიძლება დაუკავშირდეს „ბატონების ქვეყნად“ ცნობილი (იგივე ზღაპრული მზის) ბალი — კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ ცნობილი ხალხური სიმღერა — „იაგუნდის მარანშია, შიგ ღვინო და ლალი ბჭვისო, შიგ ალვის ხე ამოსულა, ნორჩია და შტოსა შლისო“. ქრისტიანობაში იგი მაცხოვრის მეტაფორაა (ალვის სიმბოლიზმთან დაკავშირებით უფრო დანვრილებით იხ. II-ე თავი).

ვენახში გამორჩეული საკრალური ვაზი ნაყოფიერების ღვთაების მცენარეული იპოსტასია, რომლიდანაც პირველი აკიდო-აჩხა ღვთაებას ეწირებოდა. იყო მცდელობა ნაყოფიერების ღვთაების მცენარეული იპოსტასი — ვაზი დაეკავშირებინათ დიონისესთან, ხოლო მარცვლების დანურვისას და ღვინის დამზადებისას მისი ნაწილებად დაგლეჯა-დანანეერება ინტერპრეტირებულ იქნა, როგორც „ვენება“. მითოგრაფებში ამგვარ ინტერპრეტაციას ყველაზე ადრე დიოდორე სიკულუსთან ვხვდებით.

ამავე ვაზზე რთველის დამთავრების შემდეგ ყურძნის ბოლო მტევნის ზედვე შეჭყლეტვა საკრალური ლიბაციის ნაირსახეობად შეიძლება ჩაითვალოს.

ვენახში შესანიერი ცხოველებიდან ჩვენთვის ყველაზე საინტერესო ე.წ. სასთვლო თხაა, რომელიც უნივერსალურად ნაყოფიერების ღვთაების ზოომორფული იპოსტასია. თხა გაიგება როგორც საკრალური, შესანიერი ცხოველი იმ ღვთაებისა, რომელიც წარმოდგენილი იყო თხისმაგვარი ცხოველების სახით.

აქვე გავიხსენოთ, რომ დიონისეს მრავალეპიფანიური ბუნებისათვის დამახასიათებელი იყო სხვადასხვა ცხოველური სახე. ერთ-ერთ ასეთ სახეს თხა/ვაცი/ვაციკი წარმოადგენდა, რომლიდანაც მომდინარეობს მისი ზედსახელი — ვაციკი (იხ. პავსანია, II, 35.1; დიონისე, XXVII, 302 და სხვა).

პირველი, ვინც თხა შესწირა დიონისეს, ლეგენდის მიხედვით, იყო ათენელი იკაროსი, რომელიც პანდიონის დროს ცხოვრობდა; იგი პირველი იყო, ვისაც დიონისემ გაანდო მევენახეობა-მელვინეობის საიდუმლოება და მან პირველად შესწირა მას თხა (რომელიც თვით დიონისეს

განასახიერებდა). ამან განაპირობა მის გარშემო სიმღერები და ფერხულები (იხ. П.П.Юнкер, 1885).

თხა (ციკანი) ემბლემაა ახალგაზრდა ნაყოფიერების ღვთაებისა, რომელიც ყოველწლიურად შეინირება ვენახში ყურძნის მოსავლის აკრეფის დროს. მსხვერპლი იწირებოდა ბუნების სიკვდილ-აღორძინების საკულტო სიმბოლიზაციის საჩვენებლად, რომელსაც რთველში პქონდა ადგილი. იგივე დასტურდება საგაზაფხულო ნილბოსნურ დღესასწაულში — ბერიკაობა-ყეენობაშიც. მის მსვლელობაში ე.წ. თავბერს, რომელიც ხან თხის, ხან ხარის, ხან ტახის და ხანაც სხვა ხატებებით იყო წარმოდგენილი, პკლავდნენ. შემდეგ იგი კვლავ აღსდგებოდა და სრულდებოდა ნაყოფიერებასთან დაკავშირებული სიმღერები (იხ. ნაშრომში ხარის სიმბოლო).

თხის ფიტული ხეზე (ელიაობაზე) იგივე შენირული ღვთაების სიმბოლოა, რომელსაც წლიური წრებრუნვის შემდეგ პკიდებდნენ. თხის ტყავის დაცვაც (იგულისხმება, რომ თხის ძვლებიც იცვებოდა) პალინგენესიის, აღდგომის მოტივს უკავშირდება. ეს უკანასკნელი კი ქართულ სამონადირეო ეპოსშიცაა დაცული (გავიხსენოთ „ხის ბეჭის“ ისტორია).

ამრიგად, შესაძლოა ვენახში ადგილი პქონდა იმგვარ ქმედებას, რომლის დროსაც მოსთუელენი ეზიარებოდნენ ტოტალურ ეპიფანიას მოკვდავი და აღდგენადი ღვთაებისას, რომლის ზოომორფულ ემბლემას თხა ხოლო მცენარეულს — ვაზი წარმოადგენდა.

ამგვარად, თხის სიმბოლო თითოეულ ზემოთ აღწერილ შემთხვევაში ვლინდება რეფერენტების მხოლოდ ერთი ან შედარებით მცირე რიცხვით. აღებული სიმბოლოს მხოლოდ ნაწილი რეალიზირდება ამა თუ იმ რიტუალის სახეობაში ან მითოლოგიურ პერსონაჟთან დაკავშირებულ მის ერთ-ერთ ეპიზოდში.